

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Доляновської Інни Миколаївни

на дисертацію

Марини Юрія Юрійовича

на тему «Медіація як засіб врегулювання конфліктів: природа, види та моделі», представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена об'єктивними трансформаційними процесами, що відбуваються в сучасному правопорядку України та пов'язані з реформуванням судової системи, переосмисленням концепції доступу до правосуддя та адаптацією національного законодавства до європейських стандартів. В умовах зростання навантаження на судові органи, ускладнення соціальних взаємодій і збільшення кількості конфліктів у публічній та приватній сферах традиційна судоцентрична модель вирішення спорів дедалі частіше виявляє свою обмеженість щодо забезпечення оперативності, економічності та соціальної прийнятності рішень. Це актуалізує потребу у розвитку ефективних альтернативних процедур, серед яких медіація посідає особливе місце.

Конституційне закріплення виключності здійснення правосуддя судами не виключає існування й функціонування позасудових механізмів врегулювання спорів, що ґрунтуються на засадах добровільності, диспозитивності та автономії волі сторін. У цьому контексті медіація постає не лише як процедурний інструмент альтернативного вирішення конфліктів, а як інституційний механізм гуманізації правового простору, орієнтований на відновлення комунікації, досягнення консенсусу та збереження соціальних зв'язків.

Попри активізацію наукових розвідок у сфері альтернативного врегулювання спорів, доктринальне осмислення медіації в Україні тривалий час характеризувалося фрагментарністю. Значна частина досліджень зосереджувалася на окремих процедурних аспектах або на правовому статусі медіатора, тоді як комплексне теоретичне дослідження природи медіації як системного явища залишається недостатньо розробленим. Відсутність уніфікованого підходу до класифікації видів та моделей медіації, визначення їх функціонального призначення та співвідношення із судовими й адміністративними процедурами зумовлює методологічну невизначеність у правотворчості та правозастосуванні.

Особливої актуальності набуває дослідження інституційних засад функціонування медіації, зокрема питань професіоналізації медіаторів, формування стандартів якості медіаційних послуг, механізмів сертифікації та легітимації професії, а також забезпечення суспільної довіри до цього інституту. Не менш важливим є теоретичне обґрунтування місця медіації в системі гарантій права на справедливий розгляд справи та визначення її ролі у формуванні культури діалогу й консенсусного правосуддя.

Додаткового значення дослідженню надають процеси цифровізації правової сфери та трансформація комунікативних практик, що зумовлюють появу нових форматів посередництва, зокрема онлайн-медіації та концепту «цифрового медіатора». Це потребує розроблення багаторівневих моделей підготовки фахівців, здатних забезпечити належний рівень компетентності та дотримання етичних стандартів медіації у нових умовах.

Таким чином, дослідження медіації як засобу врегулювання конфліктів із акцентом на її природі, видах та моделях є об'єктивно необхідним для формування цілісної теоретико-правової концепції, що поєднує доктринальне осмислення, інституційне проєктування та практичну орієнтацію правової реформи, спрямованої на модернізацію механізмів захисту прав і законних інтересів особи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» ««Теоретичні та практичні питання застосування медіаційних процедур у різних сферах суспільного життя в Україні»» (номер державної реєстрації: 0123U101412).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, підсумкові висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дослідженні, вирізняються належним рівнем аргументованості й доказової переконливості, що забезпечується застосуванням комплексного та системного підходу до послідовного виконання окреслених дослідницьких завдань; належним рівнем теоретичних узагальнень; використанням сукупності загальнонаукових, спеціально-юридичних і міждисциплінарних методів дослідження, а також ґрунтовною джерельною базою, яка налічує 226 найменувань та становить значну фактологічну основу дисертаційного дослідження.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань було застосовано, зокрема, історико-правовий метод, який дозволив здійснити аналіз еволюції примирювальних практик і становлення медіації у вітчизняному та зарубіжному правовому просторі. У процесі підготовки дисертаційного дослідження також було використано комплекс спеціальних наукових методів пізнання.

Так, порівняльно-правовий метод забезпечив зіставлення моделей медіації в різних правових системах, аналіз міжнародних стандартів і визначення можливостей їх адаптації до українських правових реалій. Формально-юридичний метод було використано для дослідження нормативно-правових актів, що регулюють медіацію, зокрема законодавства України, міжнародних договорів, рекомендацій Ради Європи та практики їх застосування.

Зокрема, метод правового моделювання було використано для

розроблення та обґрунтування авторської мультимодальної моделі медіації 3D+, яка інтегрує процесуальний, аксіологічний і технологічний виміри та відображає динамічний характер сучасних медіаційних практик. В той час як застосування прогностичного та порівняльно-інституційного методів дало змогу оцінити ефективність сучасного стану впровадження медіації, проаналізувати міжнародний досвід і визначити перспективні напрями розвитку національної моделі медіації.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави дійти висновку, що мета, визначена у вступі, була досягнута, а поставлені завдання послідовно й повною мірою реалізовані. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні та обґрунтуванні цілісної концепції імплементації медіації в правову систему України, що відображає нові теоретичні підходи, інституційні рішення та практичні механізми її інтеграції у сучасний правопорядок.

Уперше:

- системно узгоджено нормативний, інституційний, освітній та культурно правовий виміри розвитку медіації в Україні, що дало змогу сформулювати комплексну авторську модель її імплементації, зорієнтовану на гармонізацію з європейськими стандартами;
- розкрито концептуальні засади функціонування медіації в сучасній правовій доктрині та обґрунтовано механізми її інтеграції до національного законодавства як інструмента відновного й консенсусного правосуддя;
- визначено інституційне ядро системи професіоналізації медіаторів (сертифікація, реєстр, центри медіації) як ключовий механізм забезпечення якості медіаційних послуг;
- запропоновано концепт «цифрового медіатора» як нового типу посередника;
- розроблено багаторівневу модель професійної підготовки медіаторів (базовий, поглиблений і спеціалізований рівні), яка створює підґрунтя для формування прозорих критеріїв якості медіаційних послуг та обґрунтовує

необхідність відповідних змін у чинному законодавстві.

Удосконалено:

- методологічні підходи до системного аналізу інституту медіації в контексті правової реформи та його гармонізації з європейськими стандартами;

- теоретичні засади інтеграції медіації у правову систему як інструмента відновного правосуддя та культури діалогу.

Дістали подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо правової природи медіації та її видів у національному та міжнародному контекстах;

- положення щодо запровадження Єдиного державного реєстру медіаторів України як інструменту забезпечення відкритості, контролю за професійною діяльністю та формування суспільної довіри (за аналогією з Єдиним реєстром адвокатів України);

- положення стосовно ключових моделей медіації (судова, позасудова, інтегрована та обов'язкова), із визначенням судової моделі як найбільш перспективної для України;

- концепт цифрового медіатора та цифрової присудової медіації (смарт контракти, цифрові угоди). Авторським внеском є формування концепту «цифрової присудової медіації», в межах якого медіаційні угоди набувають юридичної сили через використання блокчейн-технологій або інструментів AI-верифікації, що зумовлює трансформацію самого характеру взаємозв'язку між медіацією та правозастосуванням;;

- трансформація «Сітки Л. Рискіна» шляхом введення третьої осі, що відображає технологічний модус її здійснення. Авторською пропозицією є мультимодальна просторова сітка медіації формату 3D+, яка усуває статичність класичної моделі та інтегрує аксіологічний вимір як самостійну змінну медіаційного процесу;

- положення щодо ціннісного виміру кримінальної медіації, що полягає у спрямуванні процесу на відновлення порушеної довіри та мінімізацію

соціально-психологічних наслідків заподіяної шкоди для всіх учасників конфлікту, зокрема потерпілого та правопорушника.

Уточнено:

– авторське визначення медіації як інституційно й комунікативно організований процес добровільної взаємодії сторін конфлікту в нейтральному фізичному або цифровому просторі, структурованому таким чином, щоб забезпечити процесуальну рівність, безпеку та повноцінну реалізацію комунікативних можливостей учасників, за посередництва спеціально підготовленого суб'єкта, чия функція полягає не у вирішенні спору замість сторін, а у створенні умов для їхнього усвідомленого, ціннісно вмотивованого та соціально відповідального узгодження позицій;

– ключові бар'єри та стратегічні перспективи розвитку інституту медіації в контексті правової реформи, що дозволило оцінити її потенціал у зміцненні правової системи та підвищенні ефективності вирішення спорів.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Отримані в дисертаційному дослідженні положення мають важливе теоретичне та практичне значення. Представлені матеріали засвідчують системне володіння теоретико-методологічним інструментарієм, здатність до критичного осмислення наукових підходів і коректного позиціонування власної дослідницької оптики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані у таких сферах: *правотворчості* - результати дослідження здатні слугувати орієнтиром для розроблення нормативних актів, що регулюватимуть інституційне середовище медіації; *правозастосовчій діяльності* – напрацювання надають можливість переосмислити механіку взаємодії між учасниками конфлікту та органами публічної влади особливо у тих сферах, де надмір формалізованих процедур породжує непорозуміння замість конструктивного діалогу; *навчальній* - результати дослідження можуть стати

корисними для створення підручників, практикумів та навчальних посібників з дисципліни «Медіація» та спецкурсів із медіації.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено у шістнадцяти наукових працях, з яких сім статей опубліковано у фахових періодичних виданнях України, а дев'ять публікації засвідчують апробацію результатів дисертації шляхом оприлюднення тез доповідей на науково-практичних конференціях. Список зазначених праць наведено в дисертації у повному обсязі. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 254 сторінки, а бібліографічний список, що містить 226 найменувань, охоплює 24 сторінки. Робота містить 3 малюнки на 3 сторінках, 11 таблиць на 11 сторінках.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та наукових публікацій автора порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації. Незважаючи на загальну позитивну оцінку змісту рецензованого наукового дослідження,

вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткового уточнення та аргументації під час публічного захисту дисертації.

1. У підрозділі 1.2 дисертації здобувач обґрунтовано виокремлює ключові принципи медіації (добровільність, доступність, рівноправність, конфіденційність, незалежність та неупередженість медіатора). Водночас, аналізуючи міжнародні акти (Директива ЄС 2008/52/ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних спорах, Рекомендація Res (2002) 10 щодо медіації в цивільних справах, Європейський кодекс поведінки медіаторів), автор не уточнює, які з цих принципів мають *універсальний характер* (тобто є обов'язковими для будь-якої медіаційної процедури незалежно від юрисдикції), а які є *факультативними* або такими, що можуть модифікуватися залежно від національного правового регулювання (наприклад, принцип «доступності», який автор включає до переліку, хоча він рідко згадується в міжнародних документах як самостійний принцип). Відтак, під час захисту доцільно пояснити, чи вважає здобувач наведений перелік принципів вичерпним та імперативним, чи окремі з них мають характер бажаних цілей правової політики, а не власне процедурних засад медіації.

2. У підрозділі 2.2. дисертації здобувач пропонує низку критеріїв для ідентифікації спорів, придатних для врегулювання шляхом медіації: добровільність участі, правова можливість укласти угоду, баланс сторін, конфіденційність, у зв'язку з чим, за твердженням автора, деякі спори, такі як окремі категорії кримінальних справ, конфлікти з правами третіх осіб та випадки недієздатності сторін не підлягають медіації. Однак автор залишає поза увагою питання про *ступінь дисбалансу сторін*, який робить медіацію неможливою або недоцільною. Зокрема, у випадках домашнього насильства або трудових чи адміністративних спорів зі значним дисбалансом влади «слабша сторона» може бути змушена погоджуватися на не вигідні умови врегулювання спору. Чи вважає дисертант, що такі категорії спорів мають

бути виключені зі сфери застосування медіації, чи, навпаки, потребують спеціальних гарантій захисту (наприклад, обов'язкової участі адвоката, додаткового контролю з боку суду)? Під час захисту доцільно уточнити авторську позицію щодо цього питання.

3. У підрозділі 3.2 дисертації здобувач пропонує запровадити в Україні трирівневу систему сертифікації медіаторів (базовий, поглиблений, спеціалізований рівні), обґрунтовуючи її необхідністю «компенсаторної функції» в умовах, де довіра до інституту ще формується. Водночас автор сам наводить приклади міжнародних структур - International Mediation Institute (Міжнародний інститут медіації), European Mediation Academy (Європейська академія медіації), Center for International Mediators and Arbitrators (Центр для міжнародних медіаторів та арбітрів), - які свідомо уникають жорсткої ієрархізації медіаторів за критерієм багатоступеневої сертифікації, надаючи перевагу оцінюванню реального досвіду, репутації медіатора та дотримання ним етичних стандартів медіації. Виникає запитання: чи не призведе запровадження формальної трирівневої системи сертифікації медіатора в Україні до надмірної бюрократизації професії, створення штучних бар'єрів для підвищення професійного рівня медіаторів, набуття ними практичного досвіду та імітації якості послуги замість реального її забезпечення? Під час захисту доцільно аргументувати, чому українська модель має відрізнятися від міжнародних тенденцій до деієрархізації професійного становлення медіаторів.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Марини Ю.Ю.

Загальний висновок. Дисертація Марини Юрія Юрійовича на тему «Медіація як засіб врегулювання конфліктів: природа, види та моделі», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі «Право» за спеціальністю «Право» є самостійною, цілісною та завершеною науковою працею, містить наукові висновки і рекомендації, що мають важливе

Підпис Лілея Довгошевої засвідчук
директор департаменту кадрів вищого навчального закладу
"Університет економіки та права "Крок"
Александр Парамон
" 15 " 04 ____ 2026 р.